

Urednici zbornika su: prof. PhDr. Štefan Švec i PhDr. Mária Potočárová, recenzenti: prof. dr. sc. Ondrej Baláž i doc. mr. sc. Rozália Čornaničová. Organizacijski odbor znanstvenoga skupa: doc. PhDr. Zita Bad'uríková, PhDr. Mária Matulčíková, PhDr. Mária Potočárová, prof. PhDr. Jozef Pšenák, doc. L'uboslava Sejčová i prof. PhDr. Štefan Švec.

Zbornik može i trebao bi potaknuti i hrvatske pedagoge, njihove asocijacije, a poglavito Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatsko pedagogijsko društvo na angažiraniji odnos prema svojoj prošlosti, hrvatskoj pedagogiji i ustanovama bitnima za njezin razvitak. Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Bratislavi međunarodnim znanstvenim skupom i izdavanjem zbornika obilježio je 80. obljetnicu osnivanja Pedagoškog seminara u Bratislavi, a naša stota obljetnica prošla je bez bilo kakvoga obilježavanja. Ove, 2006. godine imat ćemo 110. obljetnicu osnivanja Pedagogijskoga seminara, a 2008. godine 80. obljetnicu početka studija pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Hoće li i te obljetnice proći nezapaženo? Pozitivan primjer i poticaj za odgovorniji odnos prema svojoj prošlosti pokazuje nam i ovaj zbornik slovačkih pedagoga.

Ante Vukasović

Dobronić, Lelja: *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., 443 str. ; *Zagrebačka akademija / Academia Zagrebiensis: Visokoškolski studij u Zagrebu 1633.-1874.*, Dom i svijet, Zagreb, 2004., 224 str.

Klasična gimnazija u Zagrebu najstarija je, zasigurno i najvažnija hrvatska srednjoškolska ustanova u povijesti hrvatskog školstva. Ususret 400. obljetnici njena utemeljenja naša je školsko-pedagoška historiografija dopunjena dvjema zanimljivim knjigama autorice dr. Lelje Dobronić, povjesničarke afirmirane po ustrajnom proučavanju prošlosti Zagreba, Zagrebačke biskupije, srednjovjekovnog redovništva, i topografije, pojedinih mjesta i osoba, o čemu je objavila dvadesetak knjiga te niz članaka i rasprava. Najnovijim svojim radovima, monografijama *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas* i *Zagrebačka akademija / Academia Zagrebiensis: Visokoškolski studij u Zagrebu 1633.-1874.*, obrađujući na sličan način vrlo bliske, međusobno povezane pa i isprepletene teme, autorica se iskazuje i potvrđuje kao vrсна istraživačica i dobra poznavateljica povijesti zagrebačkog školstva.

Gimnazijska kronika

Iza naslova *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas*, već nakon prvog uvida u sadržaj i strukturu, stil i opseg ove monografije, dade se naslutiti da je riječ o djelu kakva dosad nismo imali, barem što se tiče preglednosti, cjelovitosti i načina izlaganja. Knjiga, naime, u mnogome objedinjuje i sublimira spoznaje i dosege ranijih radova posvećenih Klasičnoj gimnaziji, ali ih i dopunjuje manje poznatim sadržajima, te otvara nove istraživačke obzore. Stoga, posrijedi je naslov koji će zasigurno postati

nezaobilazan pri upoznavanju i proučavanju ne samo prošlosti Gimnazije i obrazovanja u Zagrebu / Hrvatskoj, nego i naše kulturne i društvene povijesti. Takve je ambicije, čini se, imao i nakladnik, budući da – ističe se u predgovoru – “knjiga nastaje kao memorijalni temeljac hrvatske kulture i obrazovanja” (A. Žužul). Knjiga, doista opsežna (443 stranice formata 26 x 20 cm), sastoji se od dviju glavnih cjelina. U prvoj, koja obuhvaća gotovo dvije trećine monografije, kronika je Gimnazije, najvećim je dijelom strukturirana poput ljetopisa, a podijeljena u tri dionice: vrijeme od dolaska isusovaca na zagrebački Gradec i osnutka njihove Gimnazije (1607.) do 1773. godine (str. 11–98), zatim razdoblje djelovanja Gimnazije od 1777. do 1850. godine (str. 110–234) te povijest Gimnazije od 1850. do 2004. godine (str. 239–316). Razložnost takve periodizacije u suglasju je s postojanjem odnosno mijenama ključnih silnica koje su na duži rok obilježavale karakter Škole, ogledajući se prvenstveno u njenoj odgojno-obrazovnoj djelatnosti, kako unutar škole tako i prema društvenom okruženju. Konkretnije, kad je riječ o povijesnim razdjelnicama, godine 1773. ukinuta je Družba Isusova, red čiji su pripadnici bili otvorili te više od stoljeća i pol vodili školu u Zagrebu, jednako kao i istovrsne škole diljem Europe; s druge strane, usporedo s revolucionarnim zbivanjima 1848./49. godine, gase se i nestaju obilježja klasične gimnazije starog tipa (npr. nastava na latinskom jeziku i razredna nastava), a postupno se uspostavlja moderni tip klasičnog gimnazijskog obrazovanja, onaj koji se razvija i u 20. stoljeću.

Na podlozi te periodizacije, u kronikama sva tri razdoblja, zamjetna je autoričina težnja da se korištenjem raznih izvora (u širokom rasponu od školskih imenika, izvješća i ljetopisa, preko udžbenika, prigodnih publikacija i “sitnog tiska”, do privatnih pisama, policijskih izvješća i nekrologa) što potpunije otkriju, sagledaju i kroničarski rekonstruiraju – iz godine u godinu – raznovrsne sastavnice ne samo prošlosti škole kao ustanove, nego i obilježja onoga što zovemo “školskim životom”. Pritom su, dakako, korišteni podaci što su obrađeni i objavljeni u nizu ranijih radova o Gimnaziji i njenoj prošlosti, od povijesne rasprave A. Mažuranića (1852.), preko jubilarnog *Zbornika naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije* (1957.) do novijih publikacija s kraja prošlog stoljeća. Tematsku ograničenost tog korpusa, tj. zamjetan nedostatak podataka o učenicima i nastavnicima, autorica je prevladala sustavnim i obilatifim korištenjem arhivskih izvora o pojavama, osobama i događajima, pogotovo kad je riječ o ranim razdobljima djelovanja Gimnazije. Podaci iz tih izvora omogućili su joj da tradicionalni pristup školskoj prošlosti, onaj koji pozornost fokusira uglavnom na školske propise, satnicu, udžbenike, školske zgrade i statistiku, otvori prema konkretnim zbivanjima školskog života, povezujući ga s društvenim okruženjem. Zbog toga u ovom ljetopisu možemo pratiti tko su bili i odakle su dolazili učenici i nastavnici Gimnazije, što su i kako učili/poučavali, kakav su status ili ugled imali, čime su se predstavljali pokroviteljima i stanovništvu Zagreba, od blistavih postignuća i iskaza rodoljublja do učeničkih problema i nepodopština. Ljetopisni dio knjige knjige sadrži i popise maturanata prema školskim imenicima od 1778. do 1850., a upotpunjen je Uvodom, te trima kraćim raspravama: *Gimnazija* (Sudia inferiora) *prema isusovačkom školskom sustavu* Ratio studiorum, *Važni događaji: crkva s. Katarine i kazuistika* te *Sjemenište sv. Josipa za siromašne đake*.

U drugi dio knjige (Dodatak) uvrštena je rasprava o znamenitoj školskoj zgradi na Katarininom trgu 5 u Zagrebu (*Stara školska zgrada*), a potom slijede popisi profesora Gimnazije i *Archi-Gymnasii* od 1607. do 1847., zatim popisi maturanata, profesora i ravnatelja Gimnazije od 1851. do 1957., te popisi maturanata, profesora i ravnatelja Gimnazije od 1958. do 2004. godine.

Vrlinama ove monografije pridonosi također i opsežna bibliografija s napomenama (više od 200 jedinica), zatim kvalitetne ilustracije (velik broj reproduciranih fotografija, naslovnica raznih publikacija i arhivske građe) te vrsna likovno-grafička rješenja knjižnog bloka i korica.

Zaključno: ovom su monografijom – i autorica, i nakladnik – dali izniman prinos kako obilježavanju značajnog jubileja Gimnazije, tako i našoj školsko-pedagoškoj historiografiji.

Pretповijest Zagrebačkog sveučilišta

Dr. Lelja Dobronić svoje je znanstveno zanimanje za povijesnu obradu zagrebačke Klasične gimnazije proširila istraživanjem početaka i ranih razdoblja visokoškolskog obrazovanja u Zagrebu, što je rezultiralo zanimljivom knjigom posvećenom, zapravo, pretpovijesti Sveučilišta u Zagrebu. Pod naslovom *Zagrebačka akademija / Academia Zagrabienensis: Visokoškolski studij u Zagrebu 1633.-1874.*, u monografiji manjeg opsega (222 stranice formata 21 x 13 cm), s namjerom skromnijom od one koju je iskazala u obradi prošlosti Klasične gimnazije, autorica daje pregled ranog razvitka teološkog, filozofskog i pravnog studija u Zagrebu. Prva dva studija (Teološki i filozofski) začeti su te više od jednog stoljeća (pod raznim nazivima, npr. Carski kolegij Družbe Isusove, Carski i kraljevski licej Družbe Isusove, Carska i kraljevska akademija Zagrebačka...) održavani zahvaljujući djelatnosti isusovaca i njihovoj Klasičnoj gimnaziji (pri kojoj su postojali). To razdoblje obrađuje se u većem dijelu knjige.

Nakon Uvoda (o prilikama u Hrvatskoj u 17. st. i potrebama za višom naobrazbom), u cjelini naslovljenoj *Visoki studij u Zagrebu 1633.-1773.* (str. 13-88), dan je (pretežito u formi ljetopisa, slično kronici Gimnazije) kronološki prikaz razvitka teološkog studija, od tečaja kazuistike / moralne teologije (osn. 1633.) do četvorogodišnjeg studija teologije (osn. 1746.), usporedo s prikazom postojanja filozofskog studija, od trogodišnjeg koji je obuhvaćao logiku, fiziku i metafiziku (osn. 1662.) do njegova sazimanja (1754.) u dvije godine, a s povećanim brojem predmeta. U tom razdoblju, kad se broj studenata značajno povećavao (od dvadesetak na početku, do više od dvjesto sredinom 18. st.), posebno se ističu zasluge isusovaca glede vođenja “viših studija”, u Zagrebu kao i drugdje, na osnovi propisa *Ratio studiorum*. Da već ovo razdoblje visokoškolske nastave spada u pretpovijest hrvatskog sveučilišta, evidentno je po pozornosti kojom autorica, s jedne strane, identificira potrebe, želje i pokušaje da se takva ustanova stvarno uspostavi te, s druge strane, razmatra sadržaj i stvarnu provedbu Leopoldove isprave Zagrebačkom kolegiju iz 1669., posebice ono često aktualizirano (ne)priznavanje akademskih stupnjeva i naslova. Kraće dionice koje slijede (s naslovima: *Prelazno razdoblje 1773.-1776.*, “*Kraljevska akademija u znanosti u Zagrebu*” 1777.-1850., *Promjene i svršetak* i “*Kraljevska pravoslavna akademija u Zagrebu*”

1850.-1874.) bave se sudbinom Zagrebačke akademije nakon ukinuća Družbe Isusove (1773.).

U prijelaznom razdoblju, pod upravom zagrebačkog biskupa J. Galjufa, Akademija je proširena pravnim studijem (što postaje iz Varaždina premješteni “političko-kameralni studij”), a potom je – reformom cjelokupnog školstva u “Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas”, na temelju novih odredbi propisa *Ratio educationis* iz 1777. – ustrojena Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu. Ona je imala stotinjak studenata u tri studija, uvjetno rečeno – “fakulteta”. O sadržaju nastave i uspješnosti studija u razdoblju koje je slijedilo svjedoče brojne javne disputacije – rasprave, tiskom objavljene u Zagrebu, koje autorica pomno bilježi, a od nekih i naslovnice reproducira.

Među važnim događajima iz razdoblja omeđenog gašenjem teologije (1785.) te pripajanjem studija filozofije Gimnaziji (1850.), ističe se namjera da se Akademijina knjižnica otvori široj javnosti (osnivanje Nacionalne i sveučilišne knjižnice), potom stasanje (visokoškolsko obrazovanje) generacije predvodnika hrvatskog narodnog preporoda te, što je osobito značajno, zauzimanje za hrvatski jezik kao nastavni jezik, uspješno okončano 1849. godine, u vrijeme kad se visokoškolski studij u Zagrebu svodi samo na studij prava (do konačnog osnivanja Sveučilišta 1874. godine).

U zasebnom odjeljku knjige popisi su predavača visokoškolskih studija u Zagrebu po godinama, od 1633. do 1874. (str. 147-209) te podaci o broju polaznika studija od 1777. do 1874.

Ovom je knjigom Lelja Dobronić – na temelju manje poznatih i teže dostupnih izvora i publikacija – obradila povijest zagrebačkog visokoškolskog obrazovanja jednostavno, jasno i zanimljivo. Posebna je zasluga autoričina što je u raspravu uključila mnoštvo detalja koji su u ranijim radovima bliske tematike izostali. Iako može biti neumjesno primijetiti da je šteta što autorica nije opširnije i potpunije obradila naslovnu temu knjige, sasvim opravdane primjedbe mogle bi se uputiti nakladniku zbog podosta nedostataka, slabosti ili propusta u uredničkom i lektorsko-korektorskom poslu te u likovno-grafičkom oblikovanju knjige.

Ivan Vavra

Pahor, Milan: *Slavjanska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu: od avstroogrške monarhije do italijanske republike*, ZTT EST, Trst, 2004., 294 str.

Povijesni pregled, koji je pripremio povjesničar Milan Pahor, ravnatelj slovenske Narodne i studijske knjižnice u Trstu, predstavlja pogled na razvoj grada, koji su pored Talijana i drugih nacionalnih skupina gradili i Slovenci i Hrvati s drugim Slavenima i obuhvaća period od 1848. do 1954. U tom radu pratimo buran život pomorskog središta monarhije u kojoj su i Slovenci i Hrvati uz druge slavenske narode, povezani u društvenoj i kulturnoj djelatnosti, gradili Trst i kao svoj prozor u svijet. Vrhunac toga djelovanja, koje je započelo društvo *Slavjanski zbor* u Trstu 1848. i zatim *Slavjanska čitaonica*,